

Immersió lingüística a Catalunya, passat, present i futur.

per Enric Gomà

Taula rodona organitzada per l'ICEC

En aquesta allocució em centraré, només, en els 7'7 milions d'habitants de Catalunya. El català és un idioma que també es parla al País Valencià i les Illes Balears –comunitats autònomes d'Espanya, amb 5 milions i 1'2 milions respectivament-, una franja a l'est de l'Aragó –també comunitat autònoma d'Espanya, amb uns 50.000 habitants-, l'estat independent d'Andorra – uns 77.000 ciutadans- i la Catalunya del Nord sota domini de la República Francesa –uns 21.000 catalanoparlants, segons els últims càlculs-. També a l'Alguer, la ciutat de la costa de ponent de Sardenya -44.000 habitants, dels quals la meitat serien catalanoparlants-.

Per tant, el català es parla a quatre estats del món, amb legislacions molt diverses –algunes, fortament hostils, com la de França, i altres més aviat inspirades en la dutxa escocesa (alternant aigua freda i aigua calenta), com la d'Espanya-.

Em centro en la Catalunya estricta perquè l'ensenyament és un àmbit competencial de la Generalitat de Catalunya –el govern autònom del país (altres en diuen 'regió')- i per tant es regeix per lleis i normatives pròpies, que el converteixen en un cas específic. També perquè és el que conec millor i amb més profunditat. Cadascú sap el que sap.

En primera part, em cenyiré a l'ensenyament a Catalunya. Després examinarem com ha incidit la immersió lingüística en els usos socials.

La immersió lingüística, un model per a l'Ensenyament

Als anys 80, a la Catalunya espanyola es va optar per la immersió, seguint el model del Quebec, tot i que adaptat a les exigències del país. Catalunya sortia de la dictadura del general Franco – un cas singular a Europa, on hi havia hagut tres dictadures: Espanya, Portugal i Grècia-. Durant la dictadura el català havia estat prohibit a l'ensenyament i més o menys tolerat –no gaire- a partir dels anys 60. A les acaballes de la dictadura del general Franco, va tenir lloc l'acceptació de classes de català, sempre inserides dins de l'ensenyament global en castellà. Nota a banda, en català acostumem a designar amb el nom de 'castellà' el que internacionalment és conegut com 'espanyol' o 'llengua espanyola': és el mateix idioma.

Als anys 60 neixen escoles privades per tot Catalunya, petites i mitjanes, que ensenyen íntegrament en català –excepte les classes de llengua i literatura castellanes i les llengües estrangeres-. Jo hi vaig anar, a una, l'Escola Elaia del carrer Entença de Barcelona, i només parlàvem en castellà un dia a l'any: el dia que ens visitava l'inspector. Aquestes escoles enllaçaven amb una tradició de renovació pedagògica catalana molt important, que arrenca a començament del segle XX, dependents de l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació de

Barcelona: l'Escola del Bosc, l'Escola del Mar, etc. Tot l'esforç dels anys últims de la dictadura i dels de la transició democràtica és relligar amb la tradició pedagògica catalana moderna de la Catalunya d'abans de la Guerra Civil, 1936-39.

El 1975 mor el general Francisco Franco i el 1978 es restableix la Generalitat de Catalunya, amb el retorn del president Josep Tarradellas, president de la Generalitat republicana –l'únic càrrec d'arrel republicana que la democràcia espanyola recupera-. El 1980 guanya les eleccions catalanes el president Jordi Pujol. S'hi estarà 23 anys, governant el país. Ha sigut el polític de més pes i projecció de la Catalunya del segle XX.

La immersió es comença a aplicar el 1983 en una escola de Santa Coloma de Gramenet, una població industrial propera a Barcelona amb molta immigració: un 90 % de castellanoparlants, arribats de les regions castellanoparlants d'Espanya (Andalusia, Extremadura, Múrcia, etc.) sobretot a partir de 1950. Per tant, feia només 20 o 30 anys, tenien plena consciència que a Catalunya eren forasters i el seu desig era arrelar-s'hi. Les famílies castellanoparlants d'aquestes escoles van demanar la immersió lingüística: volien que els seus fills aprenguessin bé el català, no per raons de solidaritat cultural, proximitat, empatia, etc., sinó per oferir les condicions adequades per al progrés dels seus fills: volien que els seus fills tinguessin les mateixes oportunitats de progrés que els fills dels catalans autòctons.

A partir d'aquesta escola inicial, la immersió es desplega a 19 escoles també de Santa Coloma de Gramenet. Cal recordar que el 1980, el 61 % de catalans de la província de Barcelona –la més poblada del país- no parla català. Cal aclarir que els immigrants són la població més pobra, el seu màxim desig és prosperar. De vegades oblidem que la immigració és pobresa: els immigrants volen treballar, guanyar-se millor la vida que als seus països d'origen i que els fills aprenguin i progressin en el nou país on s'han traslladat. El progrés econòmic, cultural i social – el que s'anomena 'l'ascensor social'- és el gran motor de difusió de la llengua. De totes les llengües d'arreu del món.

Per això a Catalunya sempre que es parla de 'normalització del català', la seva difusió, surt la paraula 'igualtat' i 'igualitari'.

Set experts acaben de publicar un informe encomanat per la Generalitat de Catalunya sobre l'estat actual de la llengua. El seu títol és: "Un marc sociolingüístic igualitari per a la llengua catalana". Quan es va pactar la reforma de la llei d'ensenyament de la qual parlarem tot seguit, la diputada Jèssica Albiach, la representant dels comuns al Parlament de Catalunya –partit adscrit a Els Verds del Parlament europeu- va pronunciar des del faristol del Parlament:

"I també és un bon dia per la igualtat d'oportunitats, avui blindem la immersió i la cohesió social. [En acusació als que s'oposaven a la reforma de llei] No volem que els fills i les filles de les classes treballadores tinguin la igualtat d'oportunitats que sí que ofereix la immersió lingüística".

Queda clar: els immigrants que desitgen aprendre català, no els mou una set de coneixement, com aprendre sànscrit, que és molt respectable però infreqüent. Els empeny una voluntat de progrés d'ells i, sobretot, els seus fills.

Als anys 60, vaig conèixer el model de divisió dels alumnes segons les llengües maternes, a l'Escola Elaia del carrer Entença de Barcelona: els blaus érem els catalanoparlants i els vermells, els castellanoparlants. Ens dividien segons determinades assignatures: "Els blaus, aquí, els vermells heu d'anar a una altra aula". No cal dir que els castellanoparlants eren sovint els més pobres. No és un bon model per a cohesionar la societat, perquè estableix diferències que no són convenientes.

Reprenem la immersió lingüística: el 1993-94, la immersió ha arribat a totes les escoles de Catalunya. Podem dir que ha incidit en molts catalans actuals entre 20 i 40 anys –els de menys edat, també, naturalment-. Un percentatge d'immigrants recents, dels últims 20-25 anys, en quedarien exclosos.

SOBRE LA IMMERSIÓ

Tots els nens catalans fan l'ensenyament en català i reben l'assignatura de castellà, en castellà i la d'anglès, en anglès. La majoria d'assignatures es fan en català (després veurem com aquest 'majoria' és molt més complex del que sembla en un primer moment).

La llengua catalana és vehicular: vehicular a l'ensenyament fora de l'aula, les relacions dels professors amb els alumnes, els actes, amb el personal no-docent, etc. És la llengua habitual a l'escola.

El resultat de la immersió: els resultats d'aprenentatge de català i castellà són molt alts. Que, compte, i aquest punt és clau, no es tradueix forçosament en l'ús social fora de l'escola.

Tot seguit consultarem l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població de 2018 (EULP), que és l'última que s'ha fet (són cada 5 anys, la pròxima és el 2023): els nois entre 15 i 20 anys, que han tingut la immersió de ple parlen les llengües en els percentatges següents:

El català: el 98'5 %, l'entenen; el 96'3 %, el parlen –o poden parlar-, el 97'1 % el llegeixen i el 94'7 %, l'escriuen.

El castellà: el 100 %, l'entenen; el 100 %, el parlen; el 99'7 %, el llegeixen i el 99'5 %, l'escriuen.

Les dades de coneixement del castellà –i també les dades de qualitat d'aquesta llengua- són superiors a les d'uns quants territoris monolingües castellanoparlants de l'Estat espanyol. També són superiors els joves catalans que saben llegir en català, que no que el parlen: això és una dada que ens indica que el català és per a ells una llengua acadèmica. Sobre el caràcter acadèmic de la llengua, és com perceben el català molts joves catalans: és un tret que no afaforeix la llengua catalana, realment.

Però l'alegria és breu a la casa del pobre: la immersió no es complia adequadament. Sobretot es complia a primària, de 6 a 12 anys i menys a secundària, de 13 a 17 anys. I no es complia gaire a Mòduls –l'antiga formació professional de tota la vida-: de 16 a 20 anys.

D'universitats, n'hi ha 8 a Catalunya i les dades sobre l'ús del català són molt desiguals: la Universitat Autònoma de Barcelona –pública- és la més ben situada, amb un percentatge alt de classes en català, i la pitjor situada és la Universitat Pompeu Fabra –també pública-, que

paradoxalment porta el nom del lingüista més il·lustre de Catalunya, el que va normativitzar la llengua durant el primer terç del segle XX.

Els estudis de grau, els tres primers anys, tenen aquestes dades sobre l'ús del català a les seves aules:

La Universitat Autònoma de Barcelona (UAB): 77 %.

La Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (URV): 84 %

La Universitat Pompeu Fabra de Barcelona (UPF): 42'5 %.

Per la seva banda, en els màsters, els dos anys últims anys en els estudis universitaris, l'ús de la llengua catalana baixa notablement:

La UAB: 65 %.

La URV : 44 %.

La UPF: 6 %.

Cito les universitats perquè s'adonin de l'estat de la qüestió, encara que les universitats no entraven en el model de la immersió lingüística. Les universitats tenen els seus projectes lingüístics propis, marcats per l'habitual llibertat de càtedra: el professor universitari tria ell la llengua en què impartirà les seves classes.

LES SENTÈNCIES EN CONTRA DE LA IMMERSIÓ

En aquests 40 anys d'immersió hi ha hagut unes quantes sentències judicials contra la immersió: els estalvio el recorregut perquè és llarg i tediós. La Generalitat va anar resolent cas a cas, tot atenent casos individuals segons cada família (no van arribar a cent en tot Catalunya durant els últims 20 anys) i cada centre d'ensenyament.

Però el moment determinant es va produir el 24 de novembre del 2021: el Tribunal Suprem d'Espanya no va concedir la raó judicial al recurs de la Generalitat de Catalunya contra la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC) que imposava un 25% de presència del castellà a les aules . Això vol dir, doncs, que aquest pronunciament és ferm i que s'ha d'aplicar tant sí com no.

Això és: segons el Tribunal Suprem d'Espanya, el 25 % de les classes a Catalunya s'han de fer en llengua castellana, com a mínim: això comporta l'assignatura de castellà i una o dues assignatures més. Com a mínim, hi insisteixo. No marca cap màxim en cap moment.

El català no correspondria al 75 % restant, perquè hi ha l'anglès i alguna assignatura en anglès. De manera que la presència del català a l'aula baixa a un 60-55 %.

Fins ara ho havien exigit famílies concretes que havien guanyat judicialment el seu cas i se'ls aplicava, als seus fills, els alumnes, el 25 % de llengua castellà. Per un sol estudiant d'una classe que la seva família havia guanyat un judici, tots els altres alumnes de la mateixa classe havien de rebre el 25 % en castellà.

Aquestes famílies que exigien més castellà a l'aula eren sobretot formades per ciutadans inserits a les forces de seguretat de l'estat: guàrdia civil, exèrcit, policies nacionals, funcionaris, etc.

Però la sentència actual exigeix el 25 % per a tothom, per a tots els estudiants catalans. La reacció de la generalitat ha sigut reformar la llei d'ensenyament.

Segons la reforma aprovada per una majoria molt ampla al Parlament de Catalunya (un 80 % dels diputats i, el que és molt important, per part de partits independentistes i també partits partidaris de la unió amb Espanya), cada centre decidirà els percentatges de català i castellà adequats, en funció de les competències i mancances dels alumnes. Per tant, no hi haurà uns percentatges marcats. D'aquesta manera la reforma es vol adequar a les necessitats dels alumnes de cada centre –molt diferents segons la societat de cada població, cada zona- i defuig un percentatge concret igualitari, que no seria prou eficaç pedagògicament. Tot i així, la llengua vehicular del centre continua sent el català i el castellà passa a ser llengua curricular: en castellà s'ensenyarà la llengua castellana, la literatura castellana, i alguna altra assignatura, si calgués reforçar el castellà entre els alumnes d'aquell centre.

Cada centre presentarà el seu PLC, el Projecte Lingüístic de Centre a la Generalitat, i en funció dels resultats acadèmics dels alumnes, la Generalitat demanarà graduar l'ús de les llengües oficials –català i castellà- en una direcció o una altra.

Personalment, hi veig molts riscos però és el que s'ha aprovat per una majoria ampla al Parlament de Catalunya i val més que la reforma sigui positiva i efectiva. Com diem en català, som al ball i hem de ballar. Cal posar-s'hi de cara.

El català, una llengua d'ús social

La immigració recent, dels últims 25 anys, ha suposat 1 milió més de ciutadans per a una població originàriament de 6'7 milions –en realitat són 1'5 milions, entre els que han arribat i els que se n'han anat-. Actualment els catalans som 7'7 milions. Òbviament, els percentatges de catalanoparlants habituals han baixat notablement, com no podia ser de cap altra manera.

Durant els anys 80, catalanoparlants i castellanoparlants a Catalunya estaven en un 50 % i 50 %, amb bones perspectives de creixement per al català: naixement d'una televisió potent en català, TV3, immersió lingüística a l'ensenyament, aparició de ràdios en català, grups de teatre, grups de música, etc. Eren els anys de la dita normalització lingüística. El 1997 es va donar per tancada la normalització.

Però la immigració estrangera a Catalunya va desequilibrar els percentatges d'ús de la llengua:

2003 : 46 % de catalanoparlants .

2018: 36'1 % + 7'4 % de català i castellà (que representa 474.000 ciutadans).

Els catalanoparlants tenim la sensació que el català es parla menys i realment es parla menys percentualment. Però en xifres absolutes el descens ha sigut molt moderat. Som conscients

que no és gens convenient que una llengua es redueixi a una minoria dins d'un país, mentre que els percentatges de la llengua substitutòria es converteixen en majoritaris.

Tot això ha provocat que els nois que acaben els estudis sabent parlar en català, després no tenen els àmbits adequats on parlar-lo: el 20 % dels joves catalans (entre 15 i 29 anys) no tenen cap contacte amb el català. El català els és aliè del tot. A la ciutat de Barcelona, als barris pobres els joves catalanoparlants són només el 13 % (mentre que als barris benestants són el 43 % i als barris de rendes intermèdies, el 32 %). Ara bé, el cert és que a la Barcelona estricta, baixen els joves catalanoparlants, un 19 % -tot i que creix a l'Àrea Metropolitana: un 30 %-. En total, a Catalunya els joves catalanoparlants habituals representen un 35 %. El total de la població catalanoparlant és un 36 %. No estan lluny, l'únic que els joves catalanoparlants estan mal distribuïts.

Per altra banda, els joves perceben el català com una llengua acadèmica, formal, seriosa, pròpia de l'administració i la burocràtica. I dels centres d'ensenyament, l'escola i l'institut. Cada dia és menys la llengua de relació entre ells. El català no és guai, no és una llengua enrotllada, no respon al que creuen que són les seves urgències vitals. El català ha perdut terreny en el món juvenil: el món digital, la xarxa, youtube, tiktok, etc., ha desnivellat la cultura en les dues llengües. També ha guanyat presència l'anglès.

Per acabar-ho d'adobar, la cultura catalana acostuma a tenir pànic de la vulgaritat i, quan és cultura pagada amb diners públics, a la transgressió: por dels escàndols i la crispació. El políticament correcte és una amenaça molt seriosa sobre la cultura en català. En castellà hi ha més llibertat.

Per recuperar terrey per a l'ús social del català, tenim dos reptes fonamentals:

-Cal resoldre el canvi de llengua davant d'un castellanoparlant, un costum molt arrelat i molt danyós per a la difusió del català.

-Cal aconseguir que el català sigui un requisit laboral, en la mesura del possible. Si no és possible com a requisit –i en algunes administracions no ho és per raons de sentències judicials-, almenys hauria de ser un mèrit que aportés una puntuació més alta a l'hora d'obtenir la feina.

En l'empresa privada, el requisit de conèixer/aprendre la llengua catalana no té el més mínim entrebanc: en són una bona mostra la cadena de supermercats Bonpreu, amb 9.000 treballadors repartits per tot el país. Al costat de moltes altres empreses petites i mitjanes.

Joan Solà, el millor lingüista català després de Pompeu Fabra i Joan Coromines, el 2008 va dir al Parlament de Catalunya: "Hem de fer que el català sigui útil i necessari". Tots els debats eficaços haurien de partir d'aquesta clau: el català, útil i necessari. La resta –la seducció, l'atracció, l'empatia- és fer volar coloms.

Malauradament, no hi hem aprofundit prou, per inacció política, por social, falsa compassió cap als immigrants –"Pobres, prou pena tenen lluny del seu país que ara els exigim el català"-.

Actualment, impulsat per la Generalitat de Catalunya, es gesta el Pacte per la Llengua: un pacte transversal, entre partits independentistes i partits partidaris de la unió amb Espanya. Tot i aquesta transversalitat –molt desitjable–, en realitat la reivindicació lingüística conté, en ella mateixa, una reivindicació política de governança pròpia: és difícil deslligar una cosa de l'altra.

Milions de catalans ens resistem a l'assimilació d'Espanya perquè ens percebem com un subjecte polític diferenciat: Catalunya, dins la Corona d'Aragó, va perdre poder al llarg de la història, entre el 1480 i el 1714. Des de 1880 els catalans recuperen poder gradualment: no és només una reivindicació cultural, que Espanya podria acceptar benignament, sinó que conté una recuperació política. Aquest és el moll de l'os.

El Parlament Europeu reuneix 27 països amb un conjunt de llengües semblants en nombre: les grans llengües (alemany, francès, italià, espanyol, polonès, el portuguès). Després hi ha un seguit de llengües mitjanes: l'hongarès, el grec, el suec, el finès, el txec, amb el neerlandès i el romanès a la banda alta. Després hi ha les petites en nombre de parlants: el letó, l'estonià, l'eslovè, el maltès, l'islandès, etc.

El català es troba situat en el sector de les llengües mitjanes, però sense cap presència a la UE –per vet exprés d'Espanya–. Naturalment, els ciutadans de Catalunya pensem que aquesta situació és insostenible. S'hauria de poder resoldre.

Les llengües mitjanes i petites d'Europes tenen un mateix repte: la globalització, com adequar-s'hi sense perdre terreny. Calen directives europees sobre llengua. La UE no es pot continuar refugiant-se en la passivitat i atonia dels seus estats membres i no fer cap pas endavant en matèria de protecció i defensa de les llengües. De les seves llengües, les llengües d'Europa.

Enric Gomà

14 de juny del 2022

Parlament Europeu (Brussel·les)